

Cazibe Merkezleri

ÖZET RAPOR

Bu rapor Türkiye’de cazibe merkezleri uygulamasına ilişkin özet bilgiler içermektedir.

AĞUSTOS

2012

ÖZET RAPOR

Bu belge, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından bastırılmıştır.

Belge No : 2012-RP-32/34

Revizyon No : 00

Revizyon Tarihi : -

ISBN :

Yayın Tarihi : 2012

Editör(ler) : Fatih YUMUŞ
İzleme ve Değerlendirme Birimi Başkanı

Serkan GENÇ
Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi
Uzman

Tasarım : Sinan KACIR
Basın ve Halkla İlişkiler Görevlisi

Basım Yeri :

Matbaa Sertifika No :

Bu belgenin her türlü yayın hakkı Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı'na aittir.

Bu raporun basılması ve çoğaltılması Ajansın iznine tabiidir. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı ismine atf yapılmak suretiyle alıntı yapılabilir.

T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı

Cebrail Mah. Saray Sk. No: 1 37200 / KASTAMONU

Tel.: 0 (366) 212 58 52 Faks : 0 (366) 212 58 55

E-posta: bilgi@kuzka.gov.tr

www.kuzka.gov.tr

T.C.
KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI
Genel Sekreterlik

Cazibe Merkezleri

ÖZET RAPOR

Bu rapor Türkiye’de cazibe merkezleri uygulamasına ilişkin özet bilgiler içermektedir.

HAZIRLAYANLAR

Serkan GENÇ

Uzman Personel, Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi

Fatih YUMUŞ

İzleme ve Değerlendirme Birimi Başkanı

Rapor yazar adı içermektedir ve atıflar yazara yapılmalıdır. Rapordaki bulgular, yorumlar ve sonuçlar tamamen yazara ait olup; Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı’nın görüşlerini yansıtmamaktadır.

Değerli katkılarından dolayı Doç. Dr. Hüseyin ŞEN ve Mustafa GÜL, Seniha ÇETİNEL ve Osman UCAEL’e ayrıca emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	1
1.1. Tanım	1
1.2. Gerekçe	1
1.3. Amaç.....	1
2. Cazibe Merkezlerinin Belirlenmesi	2
2.1. Cazibe Merkezi Seçim Kriterleri	2
2.1.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Kriteri.....	2
2.1.2. Nüfus Kriteri	3
2.1.3. Hizmet Sektöründeki İstihdam Oranı Kriteri	3
2.1.4. Havaalanı Kriteri	3
2.1.5. Üniversite Kriteri	3
2.1.6. Coğrafi Bölge Kriteri	3
2.2. TR82 Bölgesi Merkez İlçelerinin Cazibe Merkezi Seçim Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi	3
3. Cazibe Merkezleri ve Uygulaması	5
3.1. Cazibe Merkezler	5
3.2. Cazibe Merkezleri Uygulaması	6
3.3. Cazibe Merkezlerinde Uygulanan Projeler.....	6
4. Cazibe Merkezlerine Yönelik Kamu Yatırımları	9
5. Genel Değerlendirme ve Sonuç.....	13

1. GİRİŞ

1.1. Tanım

Cazibe merkezleri yaklaşımı; 1982 yılında yapılan 'Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi Çalışması' baz alınarak geliştirilen, 'Büyüme Kutupları Teorisi'ne dayanan, 9. Kalkınma Planı ve YPK kararları ile yasal dayanağını bulan, merkezlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre DPT (yeni adıyla Kalkınma Bakanlığı) tarafından belirlenen ve bu unvanı elde eden merkezlere yapılacak kilit müdahalelerle kalkınma ivmesinin yakalanması nihayetinde bu ivmenin çevrelere de yayılması ile iç göçün bölge içerisinde tutulmasının amaçlandığı bölgesel bir stratejidir¹.

1.2. Gerekçe

Wallerstein'in Dünya Sistemleri Teorisi'nde de belirtildiği üzere çevre ülkelerin çekirdek ülkeleri yakalayabilmesini teminen küreselleşmenin gerekliliğinin hissedildiği bu dönemde yerleşme de bu amaca hizmet edecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teoriyi destekler mahiyette olan ve Dünya üzerinde eyalet, bölge, yöre olarak örnekleri görülen bölgeselleşme ise kalkınmanın merkezîyetçilikten uzaklaşarak yerleşmeyle mümkün olacağı tezini haklı çıkarmıştır.

Büyüme Kutupları Teorisi ise, kıt olan ulusal kaynakların ülke genelinde eşit biçimde dağıtılamayacağı düşüncesinden hareketle, belirli merkezlerin seçilmesi ve yatırımların bu merkezlerde yoğunlaştırılmasını öngörmektedir. Büyüme kutuplarına yapılacak yatırımlar yoluyla ekonomik hareketliliğin başlaması, ölçek ekonomisi ve yığılma ekonomilerinden kaynaklanan pozitif dışsallıklar ile sürekliliğin sağlanması ve çevresindeki bölgelerin de olumlu yönde etkilenmesi hedeflenmektedir.

Bu teorinin ortaya atılmasıyla birlikte, kalkınmanın sağlanması için bölgesel gelişme politikaları dünyada uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde de bu bağlamda yerleşim yerlerinin kademelenmesi çalışması 1982 yılında DPT tarafından yapılmıştır. Söz konusu kademelenmeyle belirlenen yerleşim yerleri arasında hiyerarşik bir etkileşim olduğu ortaya konulmuştur.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise 16 fonksiyonel bölge tanımlanmıştır. Ne var ki bu sınıflandırma sonrasında söz konusu bölgelerin kalkınmasına yönelik ne bir çalışma, ne de bir ödenek tahsisi yapılabilmmiştir.

Yerleşim merkezlerinin kademelenmesi ve fonksiyonel bölgelerin tanımlanması çalışmaları, aslında Büyüme Kutupları Teorisinin ülkemizdeki bir yansıması olarak ele alınabilir.

1.3. Amaç

Cazibe merkezleri yaklaşımı ile gelişme potansiyeli bulunan belirli bir kent merkezinin desteklenmesinin, kısa dönemde ilgili merkezin bulunduğu bölge içinde bir gelişmişlik farkı oluşmasına yol açacağı öngörü-

¹ DPT tarafından hazırlanan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, Tanım, Gerekçe ve Amaç'a ilişkin daha detaylı bilgiler içermektedir.

mektedir. Ancak, uzun dönemde cazibe merkezinde gerçekleşecek sosyo-ekonomik kalkınmanın çevreye yayılması ile birlikte hem bölge içinde hem de ulusal düzeyde gelişmişlik farkı azalacaktır. Bu çerçevede, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın uzun dönemli genel amacı; cazibe merkezinde gerçekleşen sosyo-ekonomik kalkınmanın çevre merkezlere yayılması ve bunun da ulusal düzeyde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda bulunmaktır. Bu sayede, belirlenen kent merkezlerinin kalkınmasına ivme kazandırılacak ve daha sonra bu gelişme çevre merkezlere de sıçrayarak iç göç bölge içerisinde tutulacaktır.

2. CAZİBE MERKEZLERİNİN BELİRLENMESİ

2.1. Cazibe Merkezi Seçim Kriterleri

Cazibe merkezleri, kent merkezleri düzeyinde belirlenmektedir. Kent merkezleri belirlenirken de o merkezin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, nüfusu, hizmet sektöründeki istihdam oranı, havaalanı ve üniversiteye sahip olup olmaması ve coğrafi bölge kriterini sağlayıp sağlamaması olarak 6 temel kriter göz önünde bulundurulmaktadır.

2.1.1. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Kriteri

2007–2013 yıllarını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda yer alan cazibe merkezleri belirlenirken, 2004 yılında DPT'nin hazırlamış olduğu 'İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması' esas alınmıştır. Söz konusu araştırmada 32 farklı değişken kullanılarak temel bileşenler analizi uygulanmış ve Ankara, İstanbul ve İzmir değerlendirme dışında tutulmuştur. Bir merkezin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması kriterine uygun olması için ilk 60 merkez ilçe içerisinde yer alması gerekmektedir. Harita-1, merkez ilçesi, ilk 60 merkez ilçe arasında yer alan illeri göstermektedir.

Harita-1: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralamasına Göre Merkez İlçeler

DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2011).

Kaynak: DPT verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

2.1.2. Nüfus Kriteri

Bir kentin cazibe merkezi olarak seçilebilmesi için, söz konusu kentin orta büyüklükte olması ve hizmet sektöründe yığılma ekonomilerinin oluşturulması için yeterli nüfusa sahip olması gerekir. Bunun yanında çevreleriyle güçlü ilişkilere ve çarpan etkisi oluşturma potansiyeline sahip olmaları da büyük önem arz etmektedir. Sıralanan bu hususları teminen de, söz konusu kentin cazibe merkezlerinin seçiminin yapılacağı tarihteki merkez nüfusunun 250.000–1.000.000 aralığında olması gerekmektedir.

2.1.3. Hizmet Sektöründeki İstihdam Oranı Kriteri

Cazibe merkezi olmaya aday bir kentin civarına gerekli kentsel hizmetleri ve iş ortamını sağlayabilmeleri için, hizmet sektöründeki istihdam oranının en az %35 olması gerekir.

2.1.4. Havaalanı Kriteri

İşletmelerin ve yerleşimlerin rekabet edebilirliklerine önemli girdiler sağlayan erişilebilirlik, cazibe merkezleri seçiminde esas alınan bir kriterdir. Bu çerçevede, cazibe merkezlerinin görece daha erişilebilir olması ve daha güçlü ulaşım ağlarına sahip olması büyük önem arz etmektedir. Bunu teminen de, işlek bir havaalanının varlığı seçim kriterleri arasında yerini almıştır.

2.1.5. Üniversite Kriteri

Cazibe merkezlerinde bilim-sanayi ilişkisinin gerçekleştirilebilmesi ve bu merkezlerin bilim-teknoloji alanında önemli bir hizmet odağı haline gelebilmesi için yerleşik bir üniversite ve kampüsüne sahip olması da son derece önemlidir.

2.1.6. Coğrafi Bölge Kriteri

Cazibe merkezleri aracılığıyla bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması temel politikasına da katkı sağlanacağı için merkezlerin az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgeler içerisinden seçilmesine dikkat edilmiştir. Bu bağlamda, bu merkezlerin Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgelerinde yer alması temel kriter olarak kabul edilmiştir.

2.2. TR82 Bölgesi Merkez İlçelerinin Cazibe Merkezi Seçim Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

TR82 Düzey 2 Bölgesi illerinin merkez ilçeleri, cazibe merkezleri belirlenirken dikkate alınan kriterler açısından değerlendirildiğinde, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, hizmet sektörü istihdam oranı, üniversite ve coğrafi bölge kriterlerini sağlamaktadır (Bkz. Tablo-1). Tabloda görüldüğü gibi, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması açısından Kastamonu, Çankırı ve Sinop kent merkezleri sırasıyla 51, 49 ve 50. sırada yerlerini alarak ilk 60 merkez ilçe arasına girmiştir. Hizmet sektörü istihdam oranı TR82 Düzey 2 Bölgesi düzeyinde %35,9 olup kent merkezleri bu oranın üstündedir. Kastamonu, Çankırı ve Sinop kent merkezlerinde Kastamonu Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi ve Sinop Üniversitesi faaliyet

göstermektedir. TR82 Düzey 2 Bölgesi, Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinde yer aldığı için kent merkezi, coğrafi bölge kriterini sağlamaktadır.

Kastamonu, Çankırı ve Sinop illeri kent merkezleri, havaalanı kriteri açısından değerlendirildiğinde sadece Sinop kent merkezinde havaalanı bulunmaktadır. Ancak, Kastamonu havaalanı 2012 yılı yatırım programına alınmış olup yıl içinde yapımının tamamlanması planlanmaktadır. Çankırı kent merkezi de Ankara Uluslararası Esenboğa Havaalanı'na yakın bir konumdadır. Bölge illeri 2000 ve 2010 yılı nüfusları, alt sınır değeri olan 250.000'in altında olup; nüfus kriterini sağlamamaktadır.

Sonuç olarak, Kastamonu ve Çankırı merkez ilçeleri nüfus ve havaalanı kriterlerini, Sinop merkez ilçe ise nüfus kriterini sağlayamamaktadır.

Tablo-1: TR82 Bölgesi'nin Cazibe Merkezi Kriterleri Açısından Değerlendirilmesi

Kriter	Ölçü	Kastamonu Merkez	Çankırı Merkez	Sinop Merkez
Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası*	İlk 60 Merkez İlçe arasında olmak (Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehirleri hariç)	51	49	50
Nüfus**	2000 Yılına Göre	64.606	62.508	30.502
	2010 Yılına Göre	91.012	69.631	37.708
Hizmet Sektörü İstihdam Oranı***	En az %35	35,9	35,9	35,9
Havaalanı	Var	Yapım Aşamasında	Yok****	Var
Üniversite	Var	Var	Var	Var
Coğrafi Bölge	Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, İç Anadolu	Dahil	Dahil	Dahil

* DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf [Erişim Tarihi: 12.01.2011].

** TÜİK, Nüfus İstatistikleri. www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 31.01.2011).

*** TÜİK, Nüfus İstatistikleri. www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 31.01.2011).

**** Ankara Uluslararası Esenboğa Havaalanı, Çankırı İl Merkezine yaklaşık 120 km mesafededir.

3. CAZİBE MERKEZLERİ VE UYGULAMASI

3.1. Cazibe Merkezler

İkinci bölümde sıralanan kriterler esas alınarak DPT tarafından 12 Cazibe Merkezi belirlenmiştir. Bu cazibe merkezleri; Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas'tır (Bkz. Harita-2).

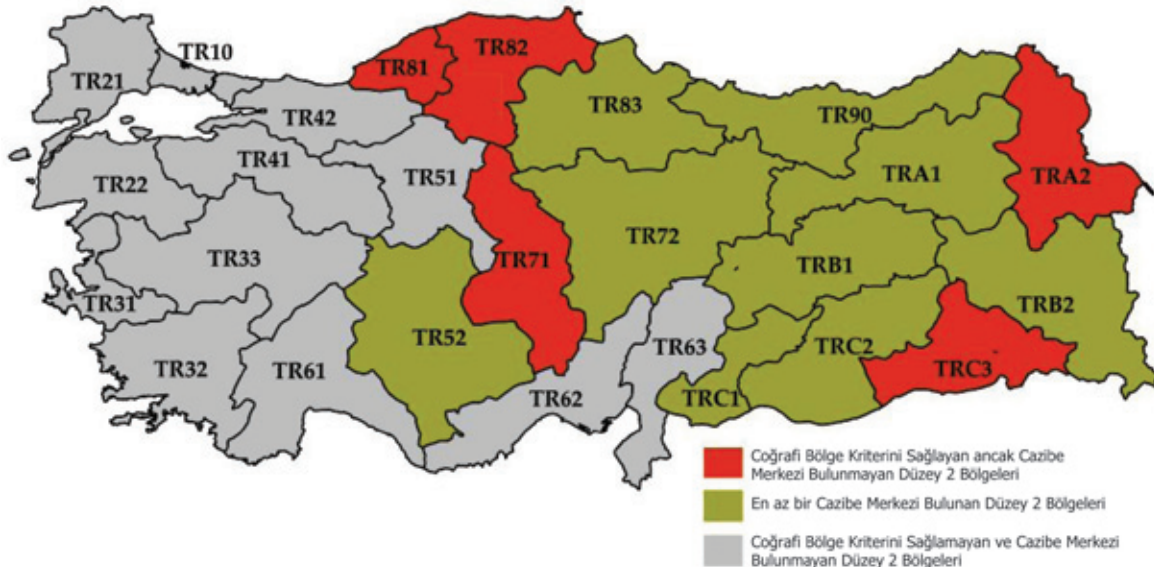
Harita-2: Türkiye'de Cazibe Merkezleri, 2011

DPT, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı. (Erişim Tarihi: 28.09.2011).
Kaynak: DPT verileri kullanarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Coğrafi bölge bazında bakıldığında Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde herhangi bir cazibe merkezi bulunmamaktadır. Harita-3'te bölgesinde en az bir cazibe merkezi bulunan, coğrafi bölge kriteri sağlanmasına karşın bölgesinde cazibe merkezi bir il olmayan ve coğrafi bölge kriterini sağlamayan Düzey 2 bölgeleri görülmektedir.

Harita-3: Cazibe Merkezlerinin Düzey 2 Bölgeleri'ne Göre Dağılımı

DPT, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı. (Erişim Tarihi: 28.09.2011).
Kaynak: DPT verileri kullanarak tarafımızca hazırlanmıştır.

3.2. Cazibe Merkezleri Uygulaması

Cazibe merkezlerinin desteklenmesi için programlama sürecinin adımları; ön strateji belgesinin hazırlanması, paydaş analizi, program belgesinin hazırlanması ve Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kararı alınması olarak belirlenmiştir. Yeni usulde, program belgesi hazırlamak yerine, ilgili Kalkınma Ajansı ile irtibata geçilip genel stratejik çerçevenin belirlenmesi planlanmaktadır.

Cazibe merkezlerinin koordinasyonu ise Kalkınma Bakanlığı'nın ilgili müsteşar yardımcısının başkanlığında; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı'nın ilgili müsteşar yardımcıları ile cazibe merkezinin bulunduğu ilin Valisi, KOSGEB Başkanı, İŞKUR Genel Müdürü ve davet edilen diğer kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşan 'Program Yönlendirme Komitesi' tarafından yürütülmektedir.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın çalışmalarından ve genel koordinasyonundan Kalkınma Bakanlığı, cazibe merkezleri düzeyinde yürütülmesinden ise Valilikler sorumludur.

3.3. Cazibe Merkezlerinde Uygulanan Projeler

Cazibe Merkezleri Destekleme Programı çerçevesinde bir cazibe merkezi olan Diyarbakır'da 2008–2012 yıllarında 15 proje uygulamaya konulmuştur. 2008– 2010 yıllarında söz konusu projelerin tamamlanması planlanarak yürütülen projelere, 44.236.822,00 TL kaynak tahsisi yapılmıştır (Bkz. Tablo-2). 2011–2012 yıllarında ise yeni projelerin desteklenmesi planlanmaktadır.

Nitekim, GAP Eylem Planı'nda konuyla ilgili olarak '*Bölgesel ve ulusal ölçekli "Cazibe Merkezi" işlevi görecektir kentlerdeki iş ve yaşam ortamının iyileştirilmesi için, KOBİ'lere yönelik iş destek hizmetlerinin, girişimciliğin ve istihdam imkanlarının geliştirilmesi, turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve kalitesinin artırılması, yerel ürünlerin ve hizmetlerin markalaşmanın sağlanması gibi çok yönlü projeler ilgili kuruluşlar aracılığıyla desteklenecektir. Sağlanacak destekler, şehrin rekabet üstünlüğü ve özgünlüğü olan sektör ve alanlarının geliştirilmesi konularına odaklanacaktır. İlk aşamada Diyarbakır şehir merkezinden başlatılacak pilot uygulamanın 2008 yılı sonrasında bölgedeki diğer 2 merkeze (Gaziantep, Şanlıurfa) yaygınlaştırılması planlanmaktadır. Finansman hem mevcut uygulamaları yoğunlaştırıp etkisini artırma, hem de yeni araç ve imkanlarla yeni uygulamaları destekleme amacıyla kullanılacaktır.*' ifadelerine yer verilmektedir.

Tablo-2: Cazibe Merkezleri Kapsamında Diyarbakır'da Yürütülen Projeler, 2008-2010

Proje Adı	Proje Yürütücüsü Kuruluş	Proje Bütçesi (TL)
Tarihi ve Kültürel Varlıkların Korunması ve Geliştirilmesi	Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	1.629.210,00
Aile Danışmanlığı	Diyarbakır Valiliği	2.847.486,00
Sosyal Danışmanlık	Diyarbakır Valiliği	2.419.364,00
Anne Ölümlerinin Azaltılması	Diyarbakır Valiliği	1.093.900,00
Kent Ormanının Ağaçlandırılması	Diyarbakır Valiliği	594.380,00
Okullar Güzelleşiyor	Diyarbakır Valiliği	1.768.900,00
Kayapınar Yeşil Kuşak Çevre Temizliği ve Korunması	Diyarbakır Valiliği	425.280,00
Proje Koordinasyon Merkezi Cazibe Merkezi Diyarbakır Birimi	Diyarbakır Valiliği	998.952,00
İpek Üretim Merkezi Projesi	Diyarbakır Valiliği	3.222.750,00
Kobilere Yönelik Kredi Destek Programı	KOSGEB	12.030.000,00
Girişimciliğin Geliştirilmesi ve Desteklenmesi Projesi	KOSGEB	4.663.000,00
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	KOSGEB	1.671.100,00
Mermer Sektörünün Geliştirilmesi	KOSGEB	2.030.000,00
Mesleki Eğitim Projesi	İŞKUR	8.302.500,00
Diyarbakır İli Mermer Potansiyel Alanları Belirleme	MTA	540.000,00
Toplam		44.236.822,00

www.diyarbakirproje.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.09.2011).

Kaynak: Diyarbakır Valiliği Proje Koordinasyon Merkezi, Diyarbakır Pilot Uygulaması Projeleri.

Diyarbakır pilot uygulaması sonrasında Erzurum, Şanlıurfa ve Van illerinde yürütülecek projelere de 59.814.214 TL kaynak tahsisatı yapılmış olup; bu kaynak projeyi yürütecek kuruluşlara aktarılmıştır (Bkz. Tablo-3).

Tablo-3: Cazibe Merkezleri Kapsamında Erzurum, Şanlıurfa ve Van İllerine Ayrılan Ödenekler, 2010

Cazibe Merkezi	Tahsisat Yapılan Kurum	Proje	Tutar (TL)
Erzurum	İl Özel İdaresi	Üç Kümbetler Çevresinin Yenilenmesi ve İyileştirilmesi	12.691.718
Erzurum	İl Özel İdaresi	Kültür Yolu Projesi Analitik Etüd ve Fizibilite Çalışmaları	500.000
Erzurum	KOSGEB	Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren KOBİ'lere Yönelik Kredi Destek Programı	3.400.000
Erzurum	İl Özel İdaresi	Koordinasyon Giderleri İçin	150.000
Şanlıurfa	İl Özel İdaresi	Kale Eteğinin Turizme Kazandırılması Projesi	17.155.782
Şanlıurfa	İl Özel İdaresi	Sokak Cephe İyileştirme ve Kültür Adası Projesi	10.878.200
Şanlıurfa	İl Özel İdaresi	Koordinasyon Giderleri İçin	150.000
Van	İl Özel İdaresi	Abalı Kayak Tesisi	4.427.620
Van	İl Özel İdaresi	Van Gölü İnci Tur Gemi Alımı Projesi	2.513.250
Van	İl Özel İdaresi	Urartu Müzesi Projesi	7.797.644
Van	İl Özel İdaresi	Koordinasyon Giderleri İçin	150.000
Toplam			59.814.214

Kaynak: Cazibe merkezlerini destekleme programı Erzurum, Şanlıurfa ve Van uygulaması 2010 yılı ödeneğinin proje bazında dağılımı, kullanılması, izlenmesi ve denetimine ilişkin esas ve usuller ile 26/8/2010 tarih ve 2010/22 sayılı YPK Kararının bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair karar.

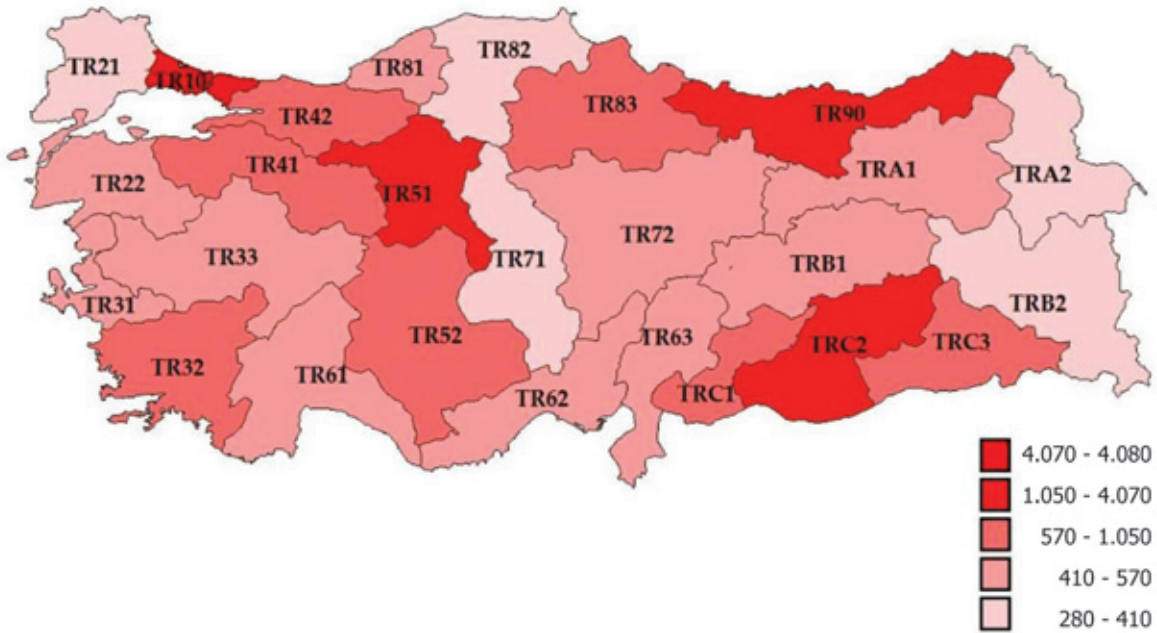
Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van dışındaki illerde cazibe merkezi uygulamasına henüz geçilmemiştir. Bu nedenle, söz konusu cazibe merkezlerinde hâlihazırda desteklenen ya da desteklenecek projeler de belirlenmemiştir.

4. CAZİBE MERKEZLERİNE YÖNELİK KAMU YATIRIMLARI

Daha önce de belirtildiği gibi cazibe merkezi olarak ilan edilen illerde kamu kesimi, bazı cazibe merkezi projelerini desteklemiştir. Bazılarının ise destekleneceği öngörülmüştür. Ancak, söz konusu illerde cazibe merkezi destekleme programının dışında da birçok kamu yatırımı yapılmaktadır. Bu yüzden, cazibe merkezi olan illerdeki kamu yatırımlarının incelenmesi önem arz etmektedir. Keza yapılan birçok kamu yatırımı ilgili ilde yaşam kalitesini ve sosyo-ekonomik gelişmişliği artırmak amaçlıdır. Bu nedenle, bu bölümde cazibe merkezleri illere aktarılan kamu yatırımları incelenecektir.

Türkiye’de 2010 yılı itibarıyla kamu yatırımları incelendiğinde, kamu yatırımlarının Marmara, İç Batı Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. TR82 Düzey 2 Bölgesi’nin de içinde yer aldığı 5 Düzey 2 Bölgesi kamu yatırımlarından en düşük payı almaktadır (Bkz. Harita-4).

Harita-4: Düzey 2 Bölgeleri İtibarıyla Kamu Yatırımları, 2010 (Milyon TL Olarak)

DPT, Kamu Yatırımları. <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat> (Erişim Tarihi: 28.09.2011).
Kaynak: DPT verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo-4, 2010 yılında cazibe merkezlerine yapılan kamu yatırımlarını göstermektedir. Tablodan görüldüğü üzere, Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri cazibe merkezleri içerisinde kamu yatırımları açısından en yüksek paya sahip iken Elazığ ve Van illeri en düşük paya sahiptirler. 2010 yılında, 12 cazibe merkezi toplam kamu yatırımlarının %18,2'sini almaktadır. Cazibe merkezlerine yapılan kamu yatırımları, Türkiye ortalamasının %25'inden daha fazlasına karşılık gelmektedir.

Tablo-4: Cazibe Merkezlerindeki Kamu Yatırımları, 2010

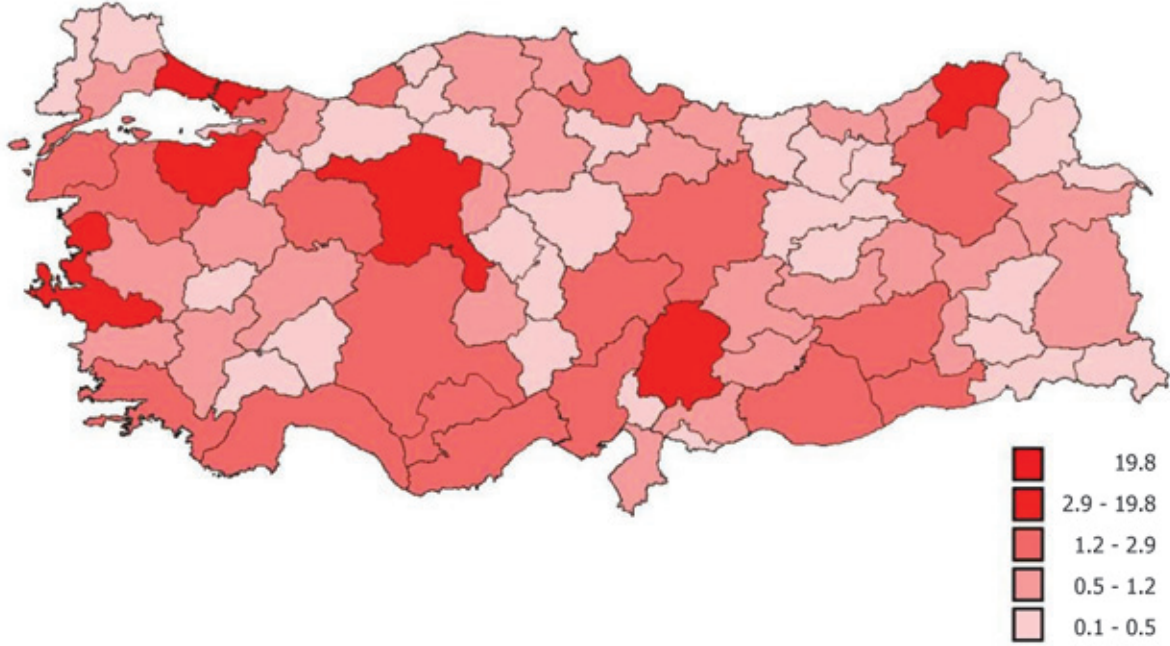
İl	Kamu Yatırımı (Bin TL)	Toplam Kamu Yatırımı İçindeki Payı (%)
Diyarbakır	469.201	2,534
Elazığ	85.849	0,464
Erzurum	337.293	1,821
Gaziantep	263.758	1,424
Kayseri	238.777	1,289
Konya	343.518	1,855
Malatya	167.436	0,904
Samsun	389.958	2,106
Sivas	175.821	0,949
Şanlıurfa	590.243	3,187
Trabzon	164.182	0,887
Van	145.291	0,785
Toplam	3.371.327	18,205

Kaynak: DPT, Kamu Yatırımları. <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat> (Erişim Tarihi: 28.09.2011).

2001-2010 yıllarında toplam kamu yatırımlarının illere göre dağılımı incelendiğinde, kamu yatırımlarının ağırlıklı olarak İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kahramanmaraş ve Artvin illerine yapıldığı görülmektedir. Cazibe merkezi konumundaki 12 ile yapılan kamu yatırımları Türkiye ortalamasının üstünde yer almaktadır.

TR82 Düzey 2 Bölgesi'ni oluşturan Kastamonu, Çankırı ve Sinop illeri ile cazibe merkezi dışında tutulan ve az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerdeki birçok il, Türkiye ortalamasının oldukça altındadır.

Harita-5: Toplam Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı, 2001-2010
(Toplam İçindeki Payı % Olarak)

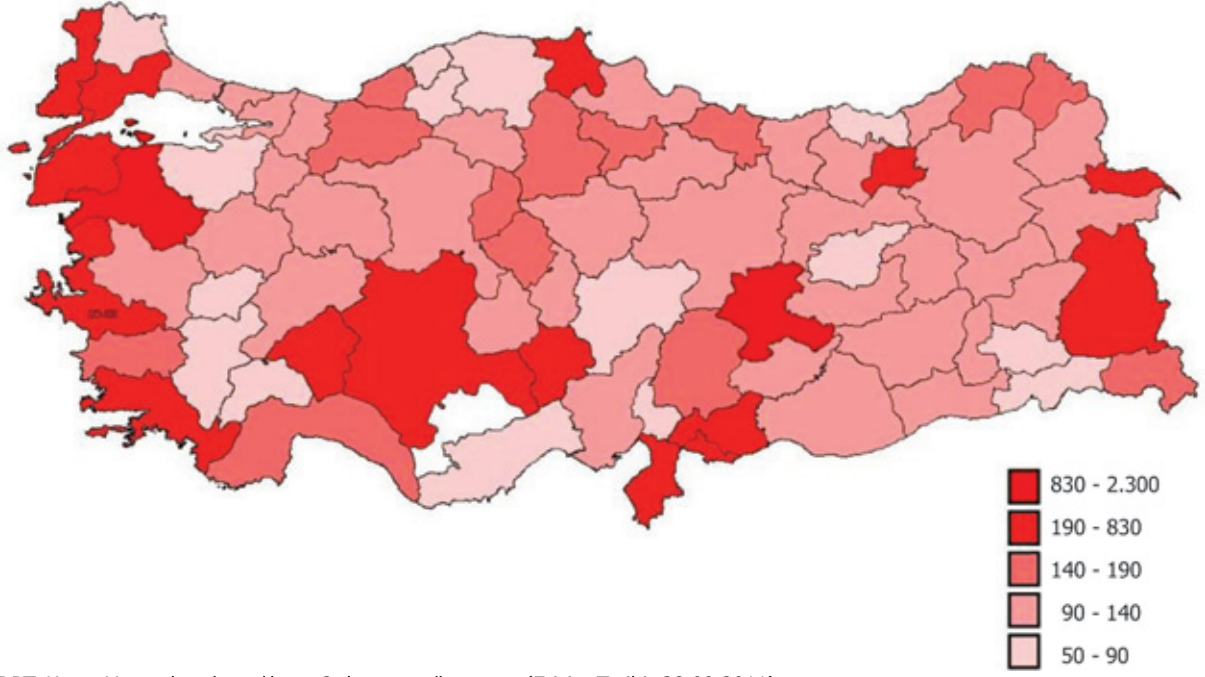
DPT, Kamu Yatırımları. <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat> (Erişim Tarihi: 28.09.2011).
Kaynak: DPT verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Son on yılda kişi başı yapılan toplam kamu yatırımlarına bakıldığında; Malatya, Balıkesir, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale, İzmir, Muğla, Konya, Karaman, Isparta, Niğde, Hatay, Gaziantep, Kilis, Sinop, Bayburt, Van ve Iğdır illerinin en yüksek kamu yatırımı alan iller olduğu görülmektedir. Kayseri ve Trabzon illeri dışında cazibe merkezleri, kamu yatırımları anlamında daha fazla yatırım almaktadır. Cazibe merkezleri arasında yer alan Kayseri ve Trabzon illeri, kişi başına daha düşük düzeyde kamu yatırımı almaktadır. Ancak söz konusu illerin kamu yatırımlarından aldığı pay her ne kadar az olsa da gelişmişlik düzeyi Türkiye ortalamasının üzerindedir. Cazibe merkezleri arasında Malatya kişi başına kamu yatırımı açısından ön plana çıkmaktadır.

TR82 Düzey 2 Bölgesi'ne bakıldığında Kastamonu ve Çankırı illeri kişi başına kamu yatırımları açısından Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Sinop ili her ne kadar kişi başına yapılan kamu yatırımlarında ön sırada yer alsada gelişmişlik düzeyi açısından 57. sırada² yer almaktadır.

² DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması.
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05 (Erişim Tarihi: 28.09.2011).

Harita-6: Kişi Başına Toplam Kamu Yatırımları Tutarı, 2001-2010 (TL Olarak)

DPT, Kamu Yatırımları. <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat> (Erişim Tarihi: 28.09.2011).

Kaynak: DPT verileri kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

5. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Cazibe merkezleri yaklaşımının, gerekçe ve amaç olarak, bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına, rekabetçiliğin artırılmasına ve makroekonomik göstergelerde iyileşmeye katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Ocak 2012 itibarıyla, mevcut 12 cazibe merkezine bakıldığında, bölgesel kalkınma anlamında kalkınma ajanslarının kurulduğu ve faaliyet gösterdiği Düzey 2 Bölgeleri sınıflandırmasıyla tezat oluşturduğu görülmektedir. Nitekim cazibe merkezi belirleme kriterlerinden biri olan coğrafi bölge kriterini sağlayan dört bölge içerisindeki 3 kalkınma ajansının (Karacadağ, OR-AN ve Fırat) her birinin faaliyet alanında ikişer cazibe merkezinin belirlendiği ve 5 Kalkınma Ajansının (KUZKA, SERKA, BAKKA, DİKA ve AHİKA) faaliyet alanında ise hiçbir cazibe merkezinin belirlenmemesinin bölgesel kalkınmada söz konusu 5 Düzey 2 bölgesi için orta ve uzun vadede dezavantajlı bir durum ortaya çıkaracağı aşikârdır. Öte yandan, söz konusu düzey 2 bölgelerinden KUZKA, DİKA ve SERKA'nın faaliyet gösterdiği bölgeler, Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında büyüme merkezleri olarak ilan edilmiş durumdadır.

Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerini kapsayan TR82 Düzey 2 Bölgesi, nüfusu 1.000.000'un altında olan tek Düzey 2 bölgesi olup; bu illerden hiçbiri, cazibe merkezleri belirlenirken dikkate alınan kriterlerden biri olan merkez ilçe nüfusu bakımından gerekli koşulları sağlayamamaktadır. TR82 Bölgesi, 2010 yılı kamu yatırımlarına göre 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 25., son 10 yılda yapılan toplam kamu yatırımlarına göre de 24. sırada yer almaktadır³. Kişi başına kamu yatırımları açısından da, TR82 Bölgesi son sıralarda yer almaktadır. Yeterince kamu yatırımı alamayan TR82 Bölgesi'nde özel sektörün de yeterince gelişmiş olması, gelişmişlik düzeyi açısından Bölge'nin son sıralarda yer almasını açıklamaktadır.

Cazibe merkezleri belirlenirken az gelişmiş bölgeler içinden seçilmesine özen gösterilmiş ve ağırlıklı olarak Türkiye'nin doğusunda yer alan iller cazibe merkezi olarak belirlenmiştir. Doğu'da yer alan ve cazibe merkezi olamayan illerin ise sınır komşusu konumunda en az –İğdır ili hariç- bir cazibe merkezi bulunmaktadır. Birçok gelişmişlik göstergesinde Doğu illerinden farksız olan TR82 Bölgesi illerinin cazibe merkezlerine göre konumu değerlendirildiğinde, Sinop ile cazibe merkezi olan Samsun ili birbirine komşudur. Ulaşım koşulları dikkate alındığında, Samsun iline yapılacak kamu yatırımları neticesinde gerçekleşmesi ön görülen sosyal ve ekonomik kalkınmanın Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerine yayılması ve TR82 Bölgesi'nin kalkınmasına katkıda bulunması mümkün görünmemektedir.

Kastamonu ve Sinop'un nüfusunun önemli bir bölümü İstanbul'da, Çankırı'nın ise Ankara'da yaşamaktadır. Kastamonu ve Çankırı, İstanbul ve Ankara'nın etkisi altında kalmaktadır ve uzun zamandır bu şehirlere göç vermektedir. Yeterli nüfusa sahip olmadığı için cazibe merkezi bir ilin bulunmadığı TR82 Bölgesi'nde, verilen göçün azaltılması ve tersine göçün artırılması için her türlü kalkınma enstrümanının kullanılması gerekmektedir. Cazibe merkezi destek programı, bu enstrümanların en önemlilerinden

³ DPT, Kamu Yatırımları. <http://www2.dpt.gov.tr/kamuyat> (Erişim Tarihi: 28.09.2011)

biridir. Ancak, cazibe merkezi seçim kriterlerinden nüfus, TR82 Bölgesi gibi bazı Düzey 2 Bölgeleri'nde cazibe merkezi seçilmesini engellemiştir. Bu bölgelerdeki iller, cazibe merkezleri programı ile gerçekleşecek kalkınmaya katkıdan yararlanamayacaktır ve bu bölgeler ile en az bir cazibe merkezine sahip bölgeler arasında gelişmişlik farkları artmaya başlayacaktır. Bu nedenle, kişi başı milli geliri Türkiye ortalamasının %75'inden daha az olan her Düzey 2 Bölgesi'nde bir cazibe merkezi olacak şekilde yeniden düzenlemeye gidilmesi veya yeni Kalkınma Plan'ında bu bölgelerin mağduriyetini giderecek önlemlerin alınması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasında elzemdir.

T.C. KUZEY ANADOLU KALKINMA AJANSI

Cebrail Mah. Saray Sk. No: 1 Kastamonu / Türkiye

Tel +90 366 212 58 52

Faks +90 366 212 58 55

E-posta bilgi@kuzka.org.tr
www.kuzka.org.tr